

Egy másik életmű töredéke

SOROK A KÉPZŐMŰVÉSZ NAGY LÁSZLÓRÓL

Ismét egy Nagy László-könyv a síron túlról. Már a harmadik életjel a halál után. Már a harmadik meglepetés, amire nem is számítottunk. Ezúttal a rajzaiból, festményeiből, rézkarcaiból kikerekedő könyve: a sose pihenő képzelet és kéz közös hagyatéka. Látszólag melléktermék: az el-elkalandozó kedv zsákmánygyűjtése a szomszédos mezőkről. Lényege szerint azonban jóval több ennél: egy *m á s i k é l e t m ű* töredéke. A betetőzött költői sors mellett egy csirájában maradt festői pálya lehetőségének a vázlata. Egy lemondás visszavisszajáró lelkifurdalása és kísértete.

Azért a lemondásé, mert Nagy László fiatalon csakugyan festőnek készült. A Pápai Református Kollégium rajztermében — négy-öt diákművész képei közt — még most is látom a rajzait, vízfestményeit. Fák, lovak, lombok mögé bújt vízimalmok a képeken. A várost átszelő Tapolca folyó zöld elevensége. Az otthoni udvar, kocsival, tyúkokkal. Aztán a Somló pompás és fennkölt magánya, a síkságról nézve. Közben látom őt magát is, megválthatatlan ütemben ballag a Jókai utcán, a Csóka vendéglő felé, de csak bizonyos távolságból láthatom, hiszen idősebb nálam, „fölöttem jár”, ráadásul kereskedelmista és ő már „híres fiú”. A rajztanárunk, Á. Tóth Sándor Mórocz Sándorral, Rohonczy Jánossal együtt az ő nevét is emlegeti. Forróság önt el, ha közülük bármelyik mellett elmegyek vagy megállhatok. Festeni, rajzolni, sajnos, nem tudok, de a matematika s a költészet néha megkötyagosít, és ilyenkor a hullámokban érkező sugalmak révén egyenrangúnak érzem magamat mindenkivel. Még azzal a rejtélyes, rövid szakállú festővel is, akit Rohonczyék, Móroczék, Nagy Lászlóék is tehetségesnek tartanak. Tehetségesnek? Művésznek! Nem csoda, mivel már a neve is lenyűgöző: Istenes-Iscserekovics András. Azt rebesgetik róla, hogy orosz származású. Ezerkilencszáznegyvenhárom irunk, s ami a származását illeti, az még külön is borzongató. Igazi Dosztojevskij-hős. Jár-ke! magányosan a városban, többnyire siet, széles karimájú kalapja alá betódulnak az északról érkező felhők, s begomolyog az ég. Neki magának is ijesztően kék szeme van, talán ettől a szakadatlan gomolygástól. Néha nyomába szegődöm titokban, szeretnék hozzá hasonlítani, sőt azt is szeretném, ha a „fiatalabb kartársai”: Mórocz és Nagy László is csatlakoznának hozzá: fújhatna a szél, eshetne az eső, s mi mégis elfojthatatlan lángjai lehetnének Pápa városának. Csak a tornyok illenének hozzánk s a kollégium falába beleégett kamasz Petőfi árnyképe.

A háború aztán elfújta mindent. Német katonazokniban s autógumiból kímetszett saruban elfelejti az ember ihletett emlékeit. Nem akartam többé művész lenni: a hadifogságból és a frontról hazatérők történetei jobban érdekelték, mint a művészet.

Egy nyári napon azonban végigfutott a hír a városban, hogy a vörös szakállú, búskomor festő a vonat alá vetette magát, mint József Attila. Nagy, véres sáljáról is beszéltek, amely rátekeredett a tengelyekre. Valami összerándult bennem. Az egykori — művészek közelében támadt — izgalom átváltozott bennem megrendüléssé: vallásos áhítattal kezdtem tisztelni az önpusztító al-

Egy készülő könyv előszava.

kotókat. Mórocz és Nagy László is eltűnt már akkor látókörömből, de az én diákfejemben mégis úgy éltek tovább, mint az öngyilkos Iscserekovics András utódai. Mint a jövő nagyígereitű festői.

Hogy a költő Nagy László azonos az én legendásított pápai festő ismerősömmel, csak akkor derült ki számomra, amikor az ötvenes évek elején személyesen is találkoztunk. Egy bujkáló, bakonyi mosollyal elintézte László a múltat. El Pápát, a jövőjüket vesztett elképzeléseket. Elintézhetette, hiszen akkor már a harmadik verseskötete: A nap jegyese is mögötte volt. Messze mögötte a pokróctalan népi kollégiumi korszak, a Képzőművészeti Főiskola stúdiiumai, „Kmetty papa” sajnálkozó arcával, aki újra és újra még a tandíjat is kifizette volna a tehetséges növendéke helyett, csakhogy visszatérítse a festői pályára.

De ha mindez mögötte volt is Nagy Lászlónak, a grafika, a festészet, a szobrászat iránt érzett kivételes vonzalma nem lúgozódott ki belőle soha. Emlekszem az 1955—56-ban megtáltosodó Új Hang szerkesztőségében lezajló izlés-ütközetekre. A folyóiratot Simon István és Bodnár György szerkesztette, de az „új hangot” mindenben Juhász és Nagy László adta meg. A laphoz bejáró írók közül kizárólag csak nekik volt képzőművészeti tájékozottságuk és kultúrájuk. Ferenczy Béni félrelőköt Petőfijét ki méltatta először diadalmas konoksággal és hozzáértéssel? Nagy László! S Kondor Béla apokaliptikus látomásai előtt is ő nyitotta ki velünk a szerkesztőség ajtaját, ablakjait. Ama bizonyos Dózsa-sorozat a forradalomról, az első kondoros jelentkezés, a fejvesztettség roppant ígézetével és erejével ugyanúgy borzongott végig az idegeinken, mint a minden szürkeséget, hivatalos és tompa realizmust elsöprő juhászi eposzok, Nagy László-i versek. Szédítő metaforákkal telítődött körülöttünk a levegő s a korszak. Jéggel beüvegezett erdőkben járt-kelt a képzelet fától fáig. Különös kábeleken a temető telefonált. Halál, deres fű, patanyom s a vasárnap gyönyörétől megremegő városok új mindenségrendbe szerveződtek össze. Gépek s megörlő bábeli szerkezetek jelentek meg új látomásaikban, hogy fölismerjük a körénk épült totális világ természetét; hogy az elrettentő képekről ráismerjük a magunk félelmeire s megfogalmazott félelmeinkről viszont ismerjük rá saját szabadságigényünkre, s akaratunkra. Soha annyi szövevényes, gazdagon értelmezhető kép, metafora még nem született magyar nyelven, mint akkortájt. Még Csokonai és Vörösmarty vízióiban sem. Mintha az évekig darócba s plakátruhákba öltöztetett szellem akarta volna igazolni mélyebb képességeit! Mintha a távlatait s eszméjét elvesztett magyar művészet nyerte volna vissza — képtobzódásban — magabiztosságát s teremtőképességét. Engem utólag még az az elfogódott gondolat is megérint, hogy Nagy László látomásokká átalakított költői képeibe az évekkel előbb háttérbe szorított festő is besegített.

Ez a föltevés persze bizonyíthatatlan. Az azonban már bizonyítgatás nélkül is beszédes tény, hogy Kondor Bélával, a rézkarc királlyal, a modern grafika ifjú és modern mesterével ekkor köt barátságot. Ez a barátság nem csupán testi-lelki alapozású. Esztétikai és morális gyökerű is.

*

Aki végiglapozza ezt a könyvet, sok helyütt rábukkanhat a baráti szellem jelenlétére. Egy-egy kéz, egy-egy szárnyas férfialak megrajzolása tagadhatatlanul Kondor Bélá-s. A piros hóhérféj virággal, Kondor bármelyik festményére is odaillene! Lehetne társa a Késes embernek, az Ítélezőnek, A mütücsök föl-bocsátásának is. A szimbólumteremtés ugyanúgy egymás mellé sodorja őket, mint a groteszk ellenpontozás. De mért olyan baj ez? Arany János, a megbabonázott barát, Petőfit utánzó versiben is egészen más harangszót hall, más egeket ölel magához, mint Petőfi. Hatás és kölcsönhatás egyébként is rejtelmesebb dolgok. Kondor Darázskirálya — a címében s elgondolásában is — Nagy

László-i motívumokra utal. S néhány Kondor-kép szerkezete is rokon asszociációk kódéből bontakozik ki végül. Tündérkedések és angyalkodások találják szembe magukat roppant körgörgetekkel, bibliai katasztrófákkal mindkettőjük életművében. Vannak tehát jófajta kölcsönhatások is, amelyek osztódással szaporodnak, majd pedig önállósulnak.

A kölcsönhatás bizonyítására idéznem kell egy Kondorról szóló Nagy László-írásból. Ezt írja róla: „Élete végéig érintetlenül hagyták az elvonatkoztató meg tartalmatlan irányzatok. Mindig az érzékletesség határain belül küzdött igazáért.

Éhsége az emberi szépre, igazra, az áldásos technikára, játékra, szabadságra, a megtartó szerkezetre eredendő és meghatározó vonása. Jellemvonása . . .

A fragmentizmussal szemben arcvonal ez a mű, föllelhető benne az álmodott grünewaldi egység. Művészetének rendszere van, szimbólumok, tömény jelek hordozzák eszméit, itt az ellentétek végtelen feszültségek, de néha egyetlen pólus is átfordul önmaga kontrájába. A teremtett világ, ami sokfajta grafikájában, festészetében öntörvényűen él, annyira új, hogy csaknem teljesen elüt a magyar hagyománytól . . . Mégis az igazi hagyomány így születik.”

Aki ilyen tökéletesen megért egy másik szellemet, az már önvallomást fogalmaz. Mert egyetért vele; mert kedve lenne folytatni, tágitani, bokrosítani a másik eszméit, elgondolását.

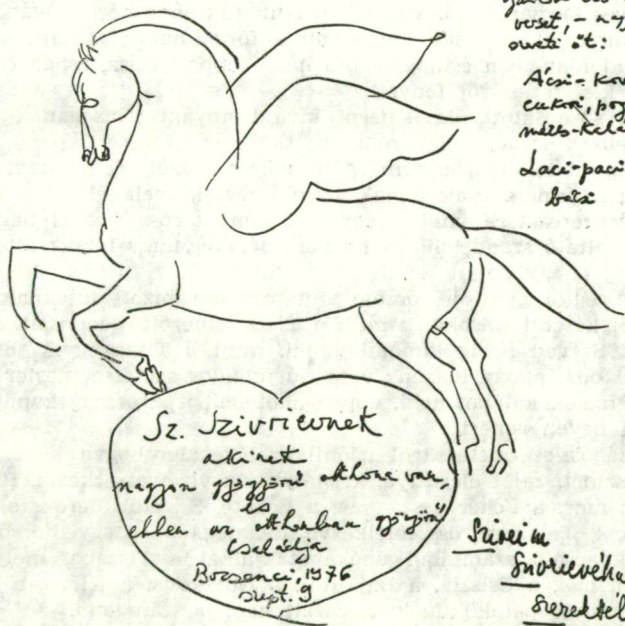
A töredékesnek maradt Nagy László-i grafika és festészet köré így képzelem én oda, tágitásul, azokat a változatos és feszes dimenziókat, amelyeknek nem volt alkalmuk világra jönni. A Dylan Thomas, a Szécsi Margit, a Miquel Hernandes verseihez készített illusztrációk megsejtetik velünk, milyen ábrázoló képzelet működött Nagy Lászlóban. Verseihez hasonlóan a rajzolásban is jelképteremtésre törekedett. Réteges metaforák alkotására. Egyik rézkarcán például, sörényében két égő gyertyával megszállott ló vágat a világ fölé, hátán a költészet zászlós műzsájával. A földön s a földben magukra hagyott lények hallgatóznak. Számukra nem jelent semmit ez a mámoros vágta. S ha netán hallanak is valami suhanást, zajt, földközélből csupán a gyászbőbitás temetői lovak trappogását hallják. Nincs az emberek zömének füle a csodák szokatlan neszére? A pőrre vetköztetett műzsának akkor is járnia kell a Földet és az Eget összekötő térben. . . . Ugyanilyen jelképes rajza a Gitárölő is. A Sárkányölő Szent György ellenpéldája. Nem a gonosz ölik dárdával a képen, ellenkezőleg, a gonosz öli a költészetet, a zenét. A rajzot a börtönben elpusztult Lorca-barát spanyol költő, Miquel Hernandes emlékére készítette. De bármelyik, véletlenül kikerekedő vagy pontosan megszerkesztett rajzát nézi is meg az ember, a Jelenések szomszédságában érezheti magát. Bolond világvárosok mutatják meg poklos anyaméhüket, hacsak egy pillanatra is. Dylan Thomas-i alkoholhercegek fekszenek ravatalon. Meztelen farú nők, fekete harisnyásan várnak a táncba hívásra. És persze a lovak! A lovak! A hétfájdalomtól megtekeredő testűek! Forognak saját kintengelyük körül, mintha épp búcsúznának . . .

De nem folytatom. Kár volna elemezni, ami nem elemzésre vár, hanem a figyelmünkre, s méltatni, ami nem méltatásra. Nagy László mostani könyve inkább a természet ajándéka, mint a besorolható műfajoké. Játék, tündődés, elragadtatás rajzban, boldog és boldogtalan irkafirka a sors lapszélére, az emberben örökké munkálkodó esztétikai igény dokumentuma. Ahogy a lakásában üresen maradt felületeket, belső kényszerből, ősi díszítő ösztönből teli festette, az idő üresen maradt felületeit se hagyhatta soha kopáran, berajzolatlanul.

Halála reggelén ott álltam én is fejénél, mintha egy világlomlás romjai között álltam volna. Keze a paplan fölött, elérhetetlen messzeségben immár a magakészítette Betlehemi csillagtól. A romok között semmi se volt sajogtatóbb, mint az a néhány árván maradt véső, melynek a nyelét ő maga esztergálta, csinálta, kézhez állónak, hónapokig. Válogatott fákból: puszpángból,

tiszafából, cédrusból, vörös indiai teafából. Faragni akart velük maradék idejében. Faragni asztalt, lábasszekrényt, befesthető faszobrokat, s ki tudja, mit még, hogy a verseihez illeszkedő világot a saját keze munkájával népesítse be.

A vésők ott állnak ma is a döbbenet fölött. Ők is csak sejtetik, hogy az egyik legnagyobb magyar költői életmű árnyékában még mi minden élet és mű maradt félben.

A kis Borilának
gyámlon ezt a
verset, - nagyon
szépen írt:

Atsi - Kovári
cutri, pozdai
mész-kelési

Laci-paci
batsi

Sz. Izirievnek
aki nek
nagyon tetszett akkor van,
ekkor az akkoriban tetszett
Családja
Borilának, 1976
sept. 9

Sz. Izirievnek
Szeretettel
Sz. Iziriev!